

Bernd Scherner, Arabische und neupersische Lehnwörter im Tschuwaschischen. Versuch einer Chronologie ihrer Lautveränderungen. Wiesbaden 1977. XXX + 213 s. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission, Band XXIX.

Çuvaşçanın söz dağarcığının birkaç kata ayrıldığını biliyoruz. En eski ve en köklü katı Türkçe sözler oluşturur: Türkçe *ağız* ~ Çuvaşça *şavar*; Türkçe *kar* ~ Çuvaşça *yur*; Türkçe *kan* ~ Çuvaşça *yun*; Türkçe *tuz* ~ Çuvaşça *tavar*; Türkçe *kanat* ~ Çuvaşça *şunat*; Türkçe *yetmiş* ~ Çuvaşça *şitmël*; Türkçe *altmış* ~ Çuvaşça *utmäl*...

Çuvaşçanın bilimsel bakımdan en ilginç katını oluşturan bu biçimler yanında komşu Türk diyalektlerinden (Tatarca, Mişerce, Başkurtça) gelen birtakım alıntılar da Çuvaş sözlüğünde büyük bir yer tutar. Bu Türkçe alıntıları N. Poppe; Die türkischen Lehnwörter im Tschuwaschischen (Ungarische Jahrbücher VII, 1927, 151-167. s.) adlı yazısında toplamıştı.

Çuvaşçada birtakım Moğolca kalıntıların geçtiğine de tanık oluyoruz. Bu kalıntıları L. Ligeti 1935'te çıkan bir çalışmasında (Mongolos jövevényyszavaink kéréde. Nyelvtudományi Közlemények XLIX, 190-271. s.) gözden geçirmişti. Son yıllarda bu yolda A. Róna-Tas da birtakım katkılar vermiştir.

Çuvaşçada Fin-Ugor dil ve diyalektlerinden geçme birçok alıntılar da göze çarpar. M. Räsänen bu alıntılara sık sık değinmişti. Özellikle Die tatarischen Lehnwörter im Tscheremissischen (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XLVIII, 1920) adlı çalışmasının sonunda bu yolda birtakım birleştirmeler vermişti.

Çuvaşçanın söz dağarcığında Arapça ve Farsça alıntılar da büyük bir yer tutar. Ancak, bu alıntılar bugüne değin özel olarak toplanmamış, dil bakımından değerlendirilmemişti. Yalnız M. R. Fedotov 1963'te Ob arabskix i persidskix zaimstvovaniyax v çuvaşskom yazıke (Uçenie zapiski nauçno-issledovatel'skogo instituta yazıka, literaturı, istorii i êkonomiki pri sovete ministrov Çuvaşskoy ASSR XXVI, 89-124. s.)

adlı yazısında bu alıntılar üzerinde durmuştu. İşte Bernd Scherner'in kitabı, Çuvaşçadaki Arapça ve Farsça alıntıları köklü olarak tartışıyor.

Kısaltma ve açıklamalarla yayın ve kaynakları kapsayan XXX sayfalık başlangıç bölümünü saymayacak olursak, Scherner'in eseri dört bölüme ayrılmıştır: I. Giriş (1-8. s.); II. Ortak Türkçe seslerin Çuvaşça karşılıkları (9-24. s.); III. Çuvaşçada Arapça ve Farsça sesler (25-97. s.); IV. Arapça-Yeni Farsça-Çuvaşça etimolojiler (98-181. s.). Çalışma, küçük bir özetle sona eriyor (182-183. s.). Kitabın sonunda türlü *index*'ler verilmiştir (185-231. s.).

Scherner, yayınlar bölümünde G. V. Yusupov'un *Vvedenie v bulgaro-tatarskuyu êpigrafiku* (Moskva-Leningrad 1960) adlı eserini kullandığını belirtiyor. Ancak, eski Bulgar yazıtları üzerine daha yeni yayınlar da yapıldı. Örneğin A. Róna-Tas-S. Fodor, *Epigraphica Bulgarica. A volgai bolgár-török feliratok* (Studia Uralo-Altaica I. Szeged 1973) adlı bir çalışma yaydılar.

Yazar, V. G. Egorov'un *Êtimologičeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka* (Çeboksarı 1964) adlı sözlüğünden söz ederken (6. s.) N. Poppe'nin (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* CXIX, 1970, 206-208. s.) ve J. Németh'in (*Orientalistische Literaturzeitung* 65. yıl 3-4. sayı, 1970, 172-173. sütun) yazılarını veriyor (2. not). Egorov'un *étymologique* sözlüğünü biz de değerlendirmiştik (Yıllık 1972. 241-265. s.). Scherner'in bu yazımızı görmediği anlaşılıyor.

Scherner'in çalışmasında buna benzer birtakım eksiklikler daha vardır. Ancak, her çalışmada bu gibi eksikliklerin bulunabileceğini saklamayalım. Bizim inancımıza göre, bu çalışmada daha önemli birtakım boşluklardan söz edilebilir. Örneğin yazarın, Çuvaşçanın ses özelliklerini gözden geçirirken Macarcada kullanılan eski Türkçe alıntıları değerlendirmede göze çarpıyor. Z. Gombocz'un 1912'de çıkan *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* (*Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* XXX) adlı eseri bu alanda sağlam bir çalışmadır. Scherner kullandığı kaynak ve yayınlar arasında bu eseri de saymıştır. Ancak, bu bölümde Gombocz'un eserinden her nedense yararlanmamıştır. Macar Türkologları Gombocz'tan sonra da bu yolda çok çalıştılar. J. Németh, L. Ligeti ve son yıllarda da A. Róna-Tas birçok yazılar yazdılar. Bu yazılarda Çuvaşçada kullanılan Arapça ve Farsça alıntılara da değindiler. Örneğin *Macarca hír* 'haber' sözünün Çuvaşça (Eski Çuvaşça) yoluyla Arapçadan alındığı inancı veya savı, Macar yayınlarında yaygın olarak geçer. Gombocz da yukarıda saydığımız eserinde *Macarca hír*'i Çuvaşça *hipar*'la karşılaştırmıştı (96. madde).

Yalnız, sağlam bir eleştiri yeteneğine sahip olan Gombocz'un bu birleştirmeyi bir ? işaretiyle verdiğini saklamayalım. Kitabının Nachtrag bölümünde Gombocz *hıpar* > *hır* birleştirmesine tekrar değinmiş, Macarca *hır* biçiminin -v-'li bir Çuvaşça biçimden açıklanabileceğini belirtmişti (226. s.). Tanınmış Macar Türkoloğu J. Németh 1916'da çıkan bir yazısında (Vannak-e arab eredetű bolgár-török szavaink? Magyar Nyelvőr XLV, 213-215. s.), Macarcada kullanılan Arapça alıntılar problemini toplu olarak ele almış, Macarca *hır* biçiminin kökenini de tartışmıştı. Scherner, Németh'in bu yazısını görememiştir. Macar bilginleri bugün *hır*'in Çuvaşçadan (Türkçeden) geldiği yolundaki eski savdan artık büsbütün vazgeçmişlerdir. Örneğin Loránd Benkő'nün başkanlığında çalışan bir kurulun yazdığı Macar dilinin *étymologique* sözlüğü (A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. II. Budapest 1970) artık bu birleştirmeye katılmamıştır. Bu bakımdan sözlük yazarları, Macarca *hır*'in kökeninin bilinmediğini belirtmişlerdir. Scherner, çalışmasının birçok yerlerinde (17, 27, 28, 58, 166. s.) Çuvaşça *hıpar* biçimi üzerinde durmuşsa da, Macarca *hır*'le Çuvaşça *hıpar* arasındaki benzerliğe değinmemiştir.

Ortak Türkçe *e* (Türk yazımına uyarak Scherner'in kullandığı *ä* yerine *e* harfini kullanıyoruz) > Tatarca *i* değişmesinden söz ederken Scherner (12. s.) Çuvaşça *çakan* biçimine değiniyor. Yazar, bu adın Ortak Türkçede ("gtü.") *yekken 'Schilfrohr' ve Eski Tatarcada ("atat.") *cekken (> Yeni Tatarca *ciken*) olarak geçtiğini bildiriyor.

J. Németh, Zur Kenntnis des geschlossenen *e* im Türkischen (Kőrösi Csoma-Archivum I. Erg.-Bd 515-531. s.) adlı yazısında, Macarca *gyékény* biçimini de göz önüne alarak Türkçe *yeken*'in ünlüsü üzerinde durmuştu (523-524. s.). Bu bakımdan biz bu biçimlerin ünlüsüne değinmek istemiyoruz. Yalnız, Scherner'in, bu adın Ortak Türkçede *yekken olarak kullanıldığını kabul ederken göz önünde tuttuğu dayanak nedir, anlaşılmıyor. Yakutçayı saymayacak olursak, bütün çağdaş Türk diyalektlerinde bu ad -k- (>-g-)li olarak geçer: Balkarca *cegen*. - Kırgızca *çeken*. - Nogayca *yeken*. - Kazakça *cigen*. Yalnız Altay diyalektinde *yekken* biçiminin kullanıldığını görüyoruz. Ancak, bu biçimdeki -kk-'lerin *gémiation* sonunda oluştuğu anlaşılıyor. Altayca *yekken* 'Viel-frass' (~ Şorca *çeken*) örneğinde olduğu gibi (M. Räsänen, Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen. Helsinki 1949. 142. s.). Clauson (s. v. *yigen*) çağdaş diyalektlerdeki biçimlerin ancak bir bölümünü göz önüne almış ve daha çok eski sözlüklerdeki verilere dayanarak *yigen*'in *yiggen biçiminden geldiğini tahmin etmiştir. Ancak, Türk

diyalektlerinde *yig- kökünün geçmediğini biliyoruz. Buna göre, *yigen > yigen crasis'i kolaylıkla kabul edilemez.

Scherner, Yeni Çuvaşçanın ses özelliklerini gözden geçirirken (15. s.) Tatarca *iden* 'Diele' ve Başkurtça *iden* biçimleri üzerinde duruyor. Ona göre, bu biçimler Geç Bulgarca ("spätbolg.") *idem'den alınmıştır. Bulgarca *idem ise Ortak Türkçe *örtün 'Tenne' biçimiyle birleştirilebilir. Yazar, Çuvaşça *yetem* ~ *item* 'Dreschtenne' biçiminin de Bulgarcadan geldiğini yazıyor.

Scherner, Ortak Türkçe *örtün adının dayanaklarını vermiyor. Çağdaş Türklerin harmana *ındır* adını verdiklerini biliyoruz. Bu adın *irtın* (ve *irtin*) biçimi de kullanılır. Şorlar *irtın* yanında *ürtün* biçimini de kullanırlar. Bu adın Kıpçak alanında kullanıldığını da biliyoruz. Ebû-Hayyân, Kitâbü'l-ıdrâk'te (A. Caferoğlu bas. *10) bu adı vermişti. Ancak, Caferoğlu onun verdiği bu adı endekse almamıştır. G. Clauson (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford 1972) bu eski veriyi *irdin* olarak yazmıştır. Bu adı İbnü-Mühennâ da saklamıştır. Aptullah Battal [Taymas] (İbnü-Mühennâ lûgati. İstanbul 1934) onun sakladığı veriyi *örtün* olarak almıştır. Bu yolda en eski veriyi Kâşgarlı Mahmud'a borçluyuz. Divanü lûgati't-Türk yazarına göre, eski Türkler 'harman, samanı ayrılmış harman, çeç' olarak *örkün* adını kullanıyorlardı. C. Brockelmann (Mitteltürkischer Wortschatz. Budapest-Leipzig 1928) bu veriyi *ürt(ü)gün* 'Ernte, Gartenbinden, Garbe, Getreidehaufen' olarak yazmıştı. Drevnetyurkskiy slovar' yazarları ise *örtgün* (ve *örkün*) olarak almışlardı. Bu ad üzerine daha çok bilgi almak için Clauson'un sözlüğüne bakınız (s. v. *örtgü:n*).

Çuvaşça *item*, *yetem* biçimleri üzerinde Ymär Daher de durmuştu (Agricultura Anatolica I. Die volkstümlichen Landwirtschaftlichen Geräte. Helsinki 1970. Studia Orientalia XLII). Scherner'in, Daher'in eserini görmediği anlaşılıyor. Daher de eserinde Tatarca *iden*'in eski bir Bulgarca alıntı olduğu inancını dile getirmişti, Scherner gibi. Ancak, *iden* adı yalnız Tatarcada kullanılan bir ad değildir. Scherner, bu adın Başkurtçada da kullanıldığını bildirmişti. Buna ek olarak, bu adın Kara Kalpakçada da kullanıldığını görüyoruz. Tatarcada (ve Başkurtçada) eski Bulgarcadan kalma alıntılarının kullanılması doğaldır. Buna karşılık eski bir Bulgarca alıntının Kara Kalpakçada geçmesi kolay kolay düşünülemez. (Scherner, Radloff'un verdiği *iten* biçimini de göz önüne almamıştır.)

Televüt ve Sagaylar harmana *idirgen* adını verirler. Televütler *idirgen* yanında *edirgen* biçimini de kullanırlar. Yalnız, *métathèse* olanaklarına karşın bu biçimlerin *ındır* ($\sim$ *indir) ve *irtın* ($\sim$ irtin, *irdin) adlarıyla birleştirilmesinden söz edilemez.

Özet olarak, Çuvaşça *yëtem* $\sim$ *item* biçimleriyle yukarıda saydığımız adlar arasındaki bağlantı daha köklü olarak ve titizlikle gözden geçirilmeye değer.

Scherner, çalışmasının birkaç yerinde (15, 17. s.) Çuvaşça *pāraka*, *pāraga* 'Treber' biçimine değiniyor. J. Benzing'in eski bir yazısına dayanan yazar, Çuvaşça *pāraka* biçimini Türkçe *boza* (Ortak Türkçe *buza 'Hirsebier') adıyla birleştiriyor. Ona göre, Çuvaşça *pāraka*'nın sonundaki *ka* bir ektir. Rusça *brága* 'Dünnbier' biçimi de Çuvaşça bir alıntıdır. Çağdaş Türk diyalektlerinde *boza* olarak kullanılan bu edın Ortak Türkçede *buza biçiminde kullanıldığını bildiren yazarın dayanaklarını bilmiyoruz. Türkçe *boza* adının kökenini de tartışmak istemiyoruz. Yalnız, B. Laufer'in, Sino-Iranica (Chicago 1919. 575. s.) adlı eserinde, *boza*'nın Farsçadan geldiğini savunduğunu belirtmekle yetinelim. Ancak, onun bu savına karşılık P. Pelliot (T'oung Pao XXIV, 253) *boza*'nın aslen Farsça olmadığını yazmıştı. Bizim bildiğimize göre, Y. H. Toivonen (Annales Academiae Scientiarum Fennicae B XXVII, 311) de Çuvaşça *pāraka*'yı Türkçe *boza* adıyla birleştirmiş, Rusça *brága* biçiminin ise Çuvaşçadan alındığını ileri sürmüştü. Daha sonra M. Räsänen de (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XCVIII, 125; Finnisch-ugrische Forschungen XXIX, 195) Toivonen'in bu savını kabul ve tekrar etmiştir. H. Sköld, Lehnwörterstudien (Lund-Leipzig 1923) adlı kitabında (11. s.) Rusça *braga*'nın Keltçe bir alıntı olabileceğinden söz etmişti. Ancak, onun bu savı bu yolda çalışanların gözünden kaçmıştır. Bu duruma göre, Çuvaşça *pāraka*, *pāraga* biçimiyle Rusça *braga* adının birleştirilmesi kolaydır. Buna karşılık, Çuvaşça *pāraka* biçimiyle Türkçe *boza* (veya *buza*) adı arasındaki bağlantı özel olarak tartışılmaya muhtaçtır.

Prof. G. Doerfer, Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen (II, Wiesbaden 1975. 788. madde) adlı eserinde, Çuvaşça *pāraka* biçimiyle Rusça *braga* arasındaki bağlantıyı tartışmış, Çuvaşça *pāraka*'nın bir alıntı olması gerektiği üzerinde durmuştu. Ancak, yazar, Doerfer'in bu yoldaki gözlemlerini göz önüne almamıştır.

Bu gözlemlerden sonra eserin birkaç yerine daha değinelim. Scherner, Çuvaşça *purşän* 'ipek' adının Farsça *abrēsum* 'ipek' bi-

çiminden geldiğini bildiriyor (67. s.). Bu açıklama Gombocz'tan beri döne döne yazılmıştır. Büyük Macar bilgini, 1927'de çıkan Slavoturcica (Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski. II, 71-76. s.) adlı yazısında, Macarca *bársony* biçimi üzerinde dururken Çuvaşça *purşān* (ve eski Türkçe *barçın*) biçiminin kökenini de tartışmıştı.

Scherner'in bildirdiği gibi (70. s.), Çuvaşça *şärttan* (≈ *şärtan*) 'bir çeşit sucuk' biçimi Farsçadan alınmıştır (Farsça *şirdān*). Türkçede geviş getiren hayvanların dördüncü midesine *şirden* adı verilir. Bu adın başka Türk diyalektlerinde de kullanıldığı anlaşılıyor. Yoksa Farsça *şirdān*'ın doğrudan doğruya Çuvaşçaya geçtiği söylenemez.

Bunun gibi, Çuvaşça *şālan* biçiminin de Farsçadan geldiği anlaşılıyor (Farsça *şilān*). J. Benzing (Zum tschuwaschischen Worte *şālan* 'Heckenrose'. Ural-Altäische Jahrbücher XXIV, 1952, 143-144. s.), *şālan*'ı Türk diyalektlerinde kullanılan *tolan* biçimiyle birleştirmişti. Yazar, bu birleştirmeye ses bakımından katılmadığını bildiriyor. Yalnız, Farsçada *şilān*, *şilāna* biçimleri yanında *çilān*, *çilāna* biçimlerinin kullanıldığını da söyleyelim. Bundan başka, Farsça *çilān*'ın Türkçeye de geçtiğini biliyoruz. Türkçede *çılan* 'bir çeşit iğde' olarak geçer.

Çuvaşça *ās hakāl* 'Verstand' takımının ikinci bölümü (*hākāl*) Arapça bir alıntıdır, Scherner'in yazdığı gibi (77. s.). Ancak, bu takımın birinci bölümü (*ās* 'Verstand; Gedanke; Einfluss; Rat') köken bakımından tartışılmaya değer. Yazar, *ās* biçiminin Harezmceden alındığı üzerinde duruyor (2. not). Ancak, bu sava katılmak güçtür. Çuvaşça *ās*'ın yabancı bir dilden geldiği söylenemez. Çuvaşçada *ās* biçimi yanında daha çok *as* 'akıl' biçimi geçer. Bu biçim Türk diyalektlerinde yaygın olarak kullanılır: Kırgızca *es* 'akıl'. – Tatarca, Başkurtça *is*. – Türkçe *es*'in Macarcaya geçtiğini de biliyoruz: *ész* 'akıl, us'. Türk diyalektlerinde *us* da 'akıl' olarak geçer. Ancak, *us*'la *es*'in birleştirilmesi düşünülemez.

Arapça ve Farsça *q* sesinin Çuvaşçadaki karşılıklarını gözden geçirirken Scherner, Tatarca *çak* 'passend, zur rechten Zeit' > Çuvaşça *çux* 'zaman, vakit' biçimi üzerinde duruyor (80. s.). Çuvaşça *çux* biçiminin başındaki *ç*, bu biçimin Tatarca bir alıntı olduğuna tanıktır. Yazarın başka bir yerde (11. s.) yazdığı gibi. Yoksa Çuvaşçada **şux* olarak kullanılması gerekirdi. Son yıllarda Türkçe *çağ* sözünün kökeni arasına tartışıldı. Bu sözün Türk diyalektlerinde daha yeni çağlarda geçtiğini göz önüne alan yazarlar, bunun Moğolca bir alıntı olduğu inancını savundular. Son olarak L. Ligeti (Magyar Nyelv LXII, 387. s.) bu inancı

dile getirmişti. Türkçede, eski Türkçede 'vakit, zaman' için *öd* biçiminin kullanıldığı düşünülürse, bu inanç bir kat daha güç kazanır.

Bunun gibi, Tatarca *kazık* 'Pfahl, Pflock' da Çuvaşçaya *xäsak* olarak geçmiştir. Yoksa Türkçe *kazık*'ın Çuvaşçada **xura(x)* biçimini alması beklenirdi. Yazar, bu bakımdan Macarca *karó* 'kazık' biçiminin tanıklığından yararlanmamıştır.

Bu sesin Çuvaşçadaki durumu, daha uzun ve köklü araştırmalara değer bir problemdir. Ligeti, yukarıda andığımız bir yazısında (Nyelv-tudományi Közlemények XLIX, 200-214. s.), Macarca *homok* 'kum' biçiminin Türkçe karşılıklarını gözden geçirirken bu yolda sağlam birtakım gözlemler vermiştir.

Çuvaşça *kämpa* 'Pilz' adının kökeni ilginçtir. Scherner (83. s.) çağdaş Tatarcada bu adın *gömbe* olarak geçtiğini bildiriyor. Tatarca *gömbe* ile Slavca *gomba 'Schwamm, Pilz' adı arasındaki yakınlık daha ilk bakışta göze çarpacak kadar derindir. Ancak, Tatarca *gömbe* doğrudan doğruya Slavca *gomba'dan gelemez. Yazar, bu adın Volga Bulgarlarının dilinden alınmış olması ihtimali üzerinde duruyor. Ona göre, Volga Bulgarları da *gomba biçimini Eski Slavcadan almışlardır.

Bu verilere ek olarak, bu adın Macarcada da *gomba* olarak geçtiğini belirtelim. Ancak, Macarca *gomba* biçimiyle Tatarca *gömbe* arasında bir bağlantıdan söz edilemez. Macarların bu adı eski bir Slav dilinden aldıkları açıktır.

1976'da Helsinki'de toplanan bir kongrede E. Tryjarski, Türk diyalektlerinde mantarlara verilen adları topladı (Turkic Names for Mushrooms. Native Terms and Loan Words. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 158. 241-254. s.). Ancak, Tryjarski, Tatarca *gömbe* ve Çuvaşça *kämpa* biçimlerinin kökeni üzerine Egorov'un verdiği bilgileri olduğu gibi aktarmakla yetinmiştir.

Eserin IV. bölümünde Scherner birtakım "Arapça-Farsça-Çuvaşça etimolojiler" veriyor. Bu küçük yazıda bütün bu *étymologique* açıklamaların tartışılması yapılamaz. Bu bakımdan yazarın yalnız birkaç gözlem ve savına değinmekle yetinelim.

Scherner (117-118. s.) Çuvaşça *antäs* 'andız' adının Tatarcadan gelen yeni bir alıntı olduğunu yazıyor. Dayanak olarak da Tatarca *a* ~ Çuvaşça *a* karşılığını veriyor. Ancak, Tatarca *z* ~ Çuvaşça *s* karşılığı da bu alıntının yeniliğine açık bir tanık olarak kullanılabilir. Bundan sonra yazar, *andız*'ın birçok Türk diyalektlerinde geçtiğini bildiriyor:

Tatarca *andız*. – Kazakça, Nogayca *andız*. – Kırgızca *andız*, *ındız*. Kırgızlar *karandız* (*kara andız*), *karındız* (*kara ındız*), *sarındız* (*sarı ındız*) gibi adlar da kullanırlar. – Özbekçe *koraandız*. – Türkmençe *andız*. Bu verileri saydıktan sonra Scherner, *andız*'ın eski Türk diyalektlerinde geçmediği gibi, Kuzey-doğu ve Kafkasya Türk diyalektlerinde kullanılmadığını da belirtiyor. Onun bu gözlemini de düzeltmek gerekiyor: Kâşgarlı Mahmud'un *andız*'ı *añdız* olarak verdiğini görüyoruz. Sonra *andız*, Kuzey Kafkasya diyalektlerinde de geçer. G. Clauson (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford 1972. 178. s.) *añdız* maddesinde Nogayca, Türkçe, Türkmençe verileri topladığı gibi, Türkçede *anduz ağacı* (ve *ardıç ağacı*) adının 'servi' ve 'ardıç' olarak kullanıldığını da bildirmiştir. E.V. Sevortyan (Êtimologičeskiy slovar' tyurkskix yazıkov. Moskva 1974) da *andız* maddesinde ilginç veriler vermiştir.

Bu bölümde Scherner Çuvaşça *ãmärt kayäk* 'Adler' adını Farsça *sîmurğ*'la birleştiriyor (126–127. s.). Bu birleştirmenin eski yayınlarda da geçtiğini biliyoruz. Örneğin son yıllarda Egorov, *étymologique* sözlüğünde *ãmärt* biçimini Farsça *sîmurğ*'la birleştirmiştir. Scherner, Egorov'un bu birleştirmesinden söz etmemiştir. Buna karşılık Aşmarin'in Bolgarı i çuvaşi (Kazan 1902) adlı eserinde *ãmärt*'ı *Omurtag* adıyla birleştirdiğini belirtmiştir. Bizim bildiğimize göre, Aşmarin'den sonra L. Katona da *Omurtag* adının *ãmärt*'tan geldiğini ileri sürmüştür (Omurtag. Kórösi Csoma–Archivum II, 384–387. s.). Ancak, Katona'nın bu yazısı Scherner'in gözünden kaçmıştır. (Çuvaşlar *ãmärt kayäk* adı yerine *përkët* adını da kullanırlar. Bu adın Tatarcadan alındığı açıktır.)

Çuvaşlarla ve özellikle Çuvaş diliyle uğraşanlar Scherner'in eserini sık sık kullanacaklardır. Toplu ve yararlı bir çalışma olarak.

Hasan Eren